

การศึกษาเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนจากแผ่นเสียงโบราณ

THE STUDY OF JA-KHE SOLO ON LAO PAN FROM THE GRAMOPHONE RECORDS

นลินนิภา ดีทุม*, จตุพร สีม่วง**

Nalinnipa Deethum*, Jatuporn Seemuang**

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติการบันทึกแผ่นเสียงเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนจากแผ่นเสียงโบราณ และเพื่อวิเคราะห์โครงสร้างทำนองและกลวิธีการบรรเลงเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพน ดำเนินการวิจัยด้วยกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์ ผลการวิจัยพบว่า เพลงลาวแพนนั้นแปลงมาจากเพลงลาวแคน มีโครงสร้างเพลงเดี่ยวลาวแพนหลากหลายรูปแบบ การผูกร้อยบทเพลงสำเนียงลาวสองชั้น สามารถกระทำได้ตามความเหมาะสม โดยจำเป็นจะต้องยึดแนวทางและหลักการของครุโบราณไว้เป็นสำคัญ ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2451 จนถึงปี พ.ศ. 2501 พบผลงานการบันทึกเสียงของศิลปินจำนวน 5 ท่าน คือ (1) ครูเจริญ บุณนาค แผ่นเสียงตราไอเดียน หมายเลข 101555 บันทึกเสียงประมาณปี พ.ศ. 2451-2453 ประกอบด้วย ลาวแพนใหญ่ และซุ่มลาวแพน (2) คุณหญิงไพฑูริย์ กิตติวรรณ แผ่นเสียงตราโคลัมเบีย หมายเลข 51027-1 และ 51027-2 บันทึกเสียงในปี พ.ศ. 2472 ประกอบด้วย ต้นลาวแพน และลาวแพนใหญ่ (3) ครูประคอง ประไพรัตน์ แผ่นเสียงตรากระต่าย หมายเลข TC219 และ TC210-2 บันทึกเสียงในปี พ.ศ. 2473 ประกอบด้วย ต้นลาวแพน ลาวแพนใหญ่ ลาวแพนน้อย ลาวลอดค้าย ลาวสมเด็จ และซุ่มลาวแพน (4) ครูละเมียด จิตตเสวี แผ่นเสียงตราสังข์ทอง หมายเลข STC1027 และ STC1028 บันทึกเสียงในปี พ.ศ. 2500 ประกอบด้วย ลาวแพนใหญ่ ลาวแพนน้อย ลาวสมเด็จ ลาวลอดค้าย และซุ่มลาวแพน และ (5) ครูระตี วิเศษสุรการ แผ่นเสียงตราสุนทรภรณ์ หมายเลข SSP001 และ SSP004 บันทึกเสียงในปี พ.ศ. 2501 ประกอบด้วย ต้นลาวแพน ลาวแพนใหญ่ และซุ่มลาวแพน สำหรับกลวิธีพิเศษที่พบในการบรรเลงเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนจากแผ่นเสียงโบราณ มีทั้งหมด 10 กลวิธี ได้แก่ รูดรั้ว กระทบสองสาย กระทบสามสาย สะบัดเสียงเดี่ยว สะบัดสองเสียง สะบัดสามเสียง ตบสาย ขยี้ปรีบ และโปรย

คำสำคัญ : แผ่นเสียงโบราณ/ เพลงเดี่ยว/ จะเข้/ ลาวแพน

* นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, mudang29033@gmail.com

** รองศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, jatuporn@kku.ac.th

* Graduate Student, Department of Music, Faculty of Fine and Applied Arts, Khon Kaen University, mudang29033@gmail.com

** Associate Professor, Dr., Department of Music, Faculty of Fine and Applied Arts, Khon Kaen University, jatuporn@kku.ac.th

Abstract

The objectives of this study, titled “The study of Ja-khe solo on Lao Pan from gramophone records”, were to investigate the history of gramophone records (78 rpm), with a focus on the Lao Pan solo by the Ja-khe instrument, and to analyze musical form, including melodic structures and playing techniques. In addition, the study utilized qualitative research methods for data acquisition, including document research and interviews. Based on the findings, The Lao Pan song was adapted from the Lao Khan song. There are many styles of Lao Pan solo song structure. Tying two layers of Lao accent songs can be done appropriately with the guidelines and principles of ancient teachers. Approximately between 1908 and 1958, found Lao Pan gramophones performed by five Ja-khe performers as follows: (i) Charoen Boonnark, Odeon Record no. 101555 approximately in 1908-1910 the solo consists of *Lao Pan Yai*, and *Soom Lao Pan* repertoires. (ii) Khun Ying Phaithun Kittivan, Columbia Record no. 51027-1 and 51027-2 recorded in 1929 the solo consists of *Ton Lao Pan*, *Lao Pan Yai*, and *Soom Lao Pan* repertoires. (iii) Prakhong Prapairat, Rabbit Record no. TC219 and TC210-2 recorded in 1930 the solo consists of *Ton Lao Pan*, *Lao Pan Yai*, *Lao Pan Noi*, *Lao Lord Kai*, *Lao Som Dej* and *Soom Lao Pan* repertoires, (iv) Lamiad Chittasevi, Sunghong Record no. STC1027 and STC1028 recorded in 1957 the solo consists of *Lao Pan Yai*, *Lao Pan Noi*, *Lao Som Dej*, *Lao Lord Kai*, and *Soom Lao Pan* repertoires. And (v) Rati Wisetsurakarn, Suntaraporn Record no. SSP001 and SSP004 recorded in 1958 the solo consists of *Ton Lao Pan*, *Lao Pan Yai*, and *Soom Lao Pan* repertoires. Ja-khe special techniques used in the Lao Pan solo on gramophone records include Rut-Rua, Kratob Song Sai, Kratob Sam Sai, Sabat Siang Diao, Sabat Song Siang, Sabat Sam Siang, Tob Sai, Kha-Yi, Prib, and Proi.

Keywords: Gramophone Records/ Solo Repertoire/ Ja-khe/ Lao Pan

บทนำ

เพลงเดี่ยว เป็นเพลงที่แสดงออกถึงศักยภาพขั้นสูงของนักดนตรีและนักประพันธ์เพลง มนตรี ตราโมท ได้ให้คำนิยามของคำว่า “เดี่ยว” หมายถึง การบรรเลงเครื่องดนตรีที่มีเป่าประสงค์อยู่ 3 ประการ คือ เพื่ออวดทาง อวดความแม่นยำ และอวดฝีมือ¹ นอกจากนี้คำว่า “เพลงเดี่ยว” ยังเกี่ยวข้องกับมิติทางวัฒนธรรมดนตรีไทยด้านอื่นอีกเช่นกัน อาทิ ส่วนวงกลอนเฉพาะของบทเพลง รูปแบบการบรรเลง การพัฒนาทักษะและฝีมือของนักดนตรี รวมถึงการสะท้อนถึงความรู้เฉพาะของสายสำนักดนตรี² ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของณัฐ ภมรประวัติ³ ที่ได้แสดงทัศนะว่า การบรรเลงเพลงเดี่ยวของศิลปินเพลงไทย นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่า เกิดจากความเป็นเลิศในสติปัญญา ความเป็นเลิศทางทักษะ ความแม่นยำในการจดจำ ด้วยการมีสมาธิแน่วแน่งจนสามารถบรรเลงเป็นเพลงเดี่ยว บทเพลงเดี่ยวจึงเป็นเครื่องชี้ถึงความเจริญของชาติได้อย่างหนึ่ง

เพลงลาวแพน เป็นเพลงเดี่ยวที่มีมาแต่โบราณ แต่เดิมสันนิษฐานว่า “คิดผูกขึ้นสำหรับการเดี่ยวปี่ในเท่านั้น ต่อมาจึงถึงจะเข้แล้วจึงได้แผ่ออกไปถึงเดี่ยวเครื่องดนตรีชนิดอื่น ๆ”⁴ หลังจากที่มีการคิดเพลงเดี่ยวลาวแพนสำหรับเครื่องดนตรีอื่นนอกจากปี่ในและจะเข้แล้วได้ทำให้เกิดการสร้างสรรคทางเดี่ยวที่มีความหลากหลายทั้งในเรื่องโครงสร้างเพลงและวิธีการบรรเลงเฉพาะของเครื่องดนตรีแต่ละชนิด อย่างไรก็ตาม ยังพบว่าเดี่ยวลาวแพนยังคงมีทำนองเพลงลาวแพนใหญ่และลาวแพนน้อยเป็นเพลงหลัก โดยผู้ประพันธ์สามารถมีอิสระในการเลือกเพลงสำเนียงลาวสองชั้น มาร้อยเรียงต่อกันได้ตามเจตนาของผู้ประพันธ์ ดังตัวอย่างการร้อยเรียงเพลงเดี่ยวลาวแพนที่ใช้กันโดยทั่วไป อาทิ เพลงลาวแพนใหญ่ เพลงลาวแพนน้อย เพลงลาวสมเด็จ เพลงลาวลอดค่าย ขับไม้ และซุ่มลาวแพน เป็นต้น

ศิลปินชั้นครูที่มีความเชี่ยวชาญโดดเด่นในด้านจะเข้คนสำคัญในอดีตที่ได้รับการยอมรับ และนับได้ว่าเป็นต้นแบบของการเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนมีหลายท่าน เช่น ครูเจริญ บุณนาค และคุณหญิงไพฑูริย์ กิตติวรรณ นักดนตรีประจำวังบางขุนพรหม ครูประคอง ประไพรัตน์ เคยรับราชการในกรมประชาสัมพันธ์ก่อนครุระตีพิเศษสุรการ ท่านต่อมา คือ ครูละเมียด จิตตเสวี ผู้เชี่ยวชาญจากกรมศิลปากร ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานเพลงเดี่ยวลาวแพน ที่ได้ถ่ายทอดให้แก่ลูกศิษย์ในสังกัดกรมศิลปากร และทางนี้ได้แพร่หลายขยายวงกว้างไปยังสถาบันการศึกษาหลายแห่งทั่วประเทศ และครุระตีพิเศษสุรการ นักดนตรีจากกรมประชาสัมพันธ์

บุคคลทั้ง 5 ท่านที่กล่าวในข้างต้น เป็นผู้ที่มีผลงานการบันทึกเสียงเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนในแผ่นเสียงโบราณ (หรือที่ในวงการนักสะสมแผ่นเสียงเรียกว่าแผ่นเสียงครึ่ง ชนิด 78 rpm) ในวาระโอกาสที่แตกต่างกัน แผ่นเสียงเหล่านี้นับเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงฝีมือการตีจะเข้ชั้นครู และสะท้อนให้เห็นถึงองค์ความรู้ด้านการตีเพลงเดี่ยวจะเข้มาอย่างต่อเนื่อง ผลงานการบันทึกเสียงของครูจะเข้ในอดีต เบื้องต้น

¹ Montri Tramote, *Subtitle of Thai Music Science* (Bangkok: Fine Arts Department, 2002), 72-73. (in Thai)

² Jarun Kanchanapradit, *Khluai Phiang O Solo Repertoire Phleng Song Chan* (Khon Kaen: Khon Kaen University Press, 2017), 3-43. (in Thai)

³ Banterng Sittipat, “Solo Song Chaimongkol Thai Song Festival on the Occasion of the Royal Birthday HRH Princess Maha Chakri Sirindhorn,” YouTube video, 1:02:37, June 19, 2011, <https://www.youtube.com/watch?v=iw9BSQ3JC9Y>.

⁴ Montri Tramote and Wichain Kulatan. *Listening and Understanding to Thai Song* (Bangkok: Thai Kasem, 1980), 560-563. (in Thai)

พบว่ามียุทธศาสตร์จำนวนหนึ่งที่มีการบันทึกเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนไว้อย่างน้อย 5 รายการ คือ แผ่นเสียงตราโอเดียน หมายเลข 101555 แผ่นเสียงตราโคลัมเบีย หมายเลข 51027-1 และ 51027-2 แผ่นเสียงตรากระต่าย หมายเลข TC219 และ TC210-2 แผ่นเสียงตราสังข์ทอง หมายเลข STC1027 และ STC1028 แผ่นเสียงตราสุนทรภรณ์ หมายเลข SSP001 และ SSP004⁵

จากรายการแผ่นเสียงเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนข้างต้น มีความสำคัญต่อการศึกษาดนตรีไทย เนื่องจากเป็นหลักฐานที่แสดงถึงผลงานการบรรเลงของครูจะเข้ในอดีต และเป็นหลักฐานที่แสดงถึงเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนในหลายมิติ เช่น โครงสร้างเพลง กลวิธีการบรรเลง และยังสามารถสะท้อนให้เห็นลักษณะเฉพาะของครูแต่ละท่านอีกด้วย

ในประเด็นข้างต้น หากได้ทำการวิเคราะห์เดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนจากแผ่นเสียงโบราณของครูทั้ง 5 ท่าน คือ ครูเจริญ บุณนาค คุณหญิงไพฑูริย์ กิตติวรรณ ครูประคอง ประไพรัตน์ ครูละเมียด จิตตเสวี และครูระตี วิเศษสุรการ จะช่วยให้เกิดความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนมากขึ้น ทั้งในเรื่องโครงสร้างบทเพลง กลวิธีเฉพาะของครูแต่ละท่าน ซึ่งจะสามารถทำให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของเพลงลาวแพน โดยสามารถกำหนดกรอบคำถามหลัก 3 ข้อ คือ (1) เดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนทั้ง 5 ทาง มีความเหมือนหรือต่างกันอย่างไร (2) กลวิธีการบรรเลงของทั้ง 5 ทาง แสดงถึงเอกลักษณ์ของครูแต่ละท่านอย่างไร และ (3) เอกลักษณ์ของเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนเป็นอย่างไร

จากกรอบการศึกษาเรื่องแผ่นเสียงโบราณ สามารถนำหลักการที่ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์ พูนพิศ อมาตยกุล⁶ ที่ได้ให้คำแนะนำในการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ดนตรีไว้ในหนังสือ “ลำนางแห่งสยาม” งานค้นคว้าเครื่องดนตรีจากแผ่นเสียงเก่า ประกอบกับการนำวิธีการศึกษาแผ่นเสียงที่เป็นสากลมาปรับใช้สองวิธีการ คือ การศึกษารายละเอียดบนหน้าแผ่นเสียง (discography) และการศึกษาเพลงที่บันทึกในแผ่นเสียง (discology) ซึ่งจะเป็นแนวทางสำคัญสำหรับการศึกษาในครั้งนี้ นอกจากนี้ ในการวิเคราะห์รายละเอียดของเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพน ผู้วิจัยได้นำแนวทางการวิเคราะห์เพลงไทยของรองศาสตราจารย์ พิชิต ชัยเสรี (2559)⁷ และรองศาสตราจารย์ ดร.มานพ วิสุทธิแพทย์ (2556)⁸ มาปรับใช้ในการวิเคราะห์จากคำกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนที่เป็นผลงานการบันทึกแผ่นเสียงของครูจะเข้ในอดีต โดยศึกษาบริบทที่เกี่ยวข้อง รวมถึงวิเคราะห์กลวิธีการตีจะเข้สำหรับเพลงเดี่ยวลาวแพนเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาดนตรีไทยต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติการบันทึกแผ่นเสียงเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนจากแผ่นเสียงโบราณ
2. เพื่อวิเคราะห์โครงสร้างบทเพลงและกลวิธีการบรรเลงเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนจากแผ่นเสียงโบราณ

⁵ Jarun Kanchanapradit, "A Study of Solo Repertoire from Gramophone Records," *Journal of Education Studies* 46, no. 4 (October-December 2018): 79-99. (in Thai)

⁶ Poonpit Amatyakul, *Thai Music on Gramophone Records* (Bangkok: Hi-Fi Stereo, 1997), 17-18. (in Thai)

⁷ Pichit Chaiseri, *Musical Analysis* (Bangkok: Chulalongkorn University Press, 2016), 2-39. (in Thai)

⁸ Manop Wisuttipat, *Theory of Thai Music Analysis* (Bangkok: Santisiri Kanphim, 2013), 35-37. (in Thai)

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยมุ่งศึกษาเดี่ยวจะเข้าใจเพลงลาวแพนจากแผ่นเสียงโบราณที่เป็นผลงานการบรรเลงของครูจะเข้ท่านสำคัญ โดยมีวิธีดำเนินการศึกษาดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมาย ผู้วิจัยได้คัดเลือกศึกษาผลงานการบันทึกเสียงของศิลปินจำนวน 5 ท่าน ด้วยวิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) ประกอบด้วย ครูเจริญ บุณนาค คุณหญิงไพฑูรย์ กิตติวรรณ ครูประคอง ประไพรัตน์ ครูละเมียด จิตตเสวี และครูระตี วิเศษสุรการ จากรายการแผ่นเสียงจำนวน 5 รายการ ประกอบด้วย แผ่นเสียงตราโอเดียน หมายเลข 101555 แผ่นเสียงตราโคลัมเบีย หมายเลข 51027-1 และ 51027-2 แผ่นเสียงตรากระต่าย หมายเลข TC219 และ TC210-2 แผ่นเสียงตราสังข์ทอง หมายเลข STC1027 และ STC1028 และแผ่นเสียงตราสุนทราภรณ์ หมายเลข SSP001 และ SSP004 ตามลำดับ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์และแบบวิเคราะห์ท่วงทำนองการตีจะเข้ โดยแบบสัมภาษณ์ได้สร้างขึ้นจากกรอบวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อหาคำตอบเกี่ยวกับประวัติการบันทึกแผ่นเสียงประวัตินักดนตรี แนวทางการตีจะเข้ที่เป็นเอกลักษณ์บุคคล รวมถึงโครงสร้างเพลงเดี่ยวลาวแพน ในขณะที่บทวิเคราะห์ท่วงทำนองการตีจะเข้ ผู้วิจัยได้นำกรอบการวิเคราะห์เพลงไทยเรื่องการวิเคราะห์เม็ดพรายของรองศาสตราจารย์พิชิต ชัยเสรี⁹ และการวิเคราะห์โครงสร้างเพลงไทยของรองศาสตราจารย์ ดร.มานพ วิสุทธิแพทย์¹⁰ มาจัดกลุ่มทำนองในรูปแบบของวรรคและการวิเคราะห์ลูกตก

3. การเก็บรวบรวมและการจัดกระทำข้อมูล ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าเอกสารทั้งที่เป็นหลักฐานปฐมภูมิ (primary source) ทุติยภูมิ (secondary source) ได้แก่ แผ่นเสียง เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สื่อสิ่งพิมพ์ รวมถึงข้อมูลจากสื่อออนไลน์ พร้อมด้วยการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นศึกษา ทั้งการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (formal interview) และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (informal interview) จากผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านแผ่นเสียงไทย นายอัษฎาวุธ สาคริก และผู้เชี่ยวชาญด้านการตีจะเข้ ศาสตราจารย์ ดร.ข้ามคม พรประสิทธิ์

สำหรับด้านการจัดกระทำข้อมูล ดำเนินการด้วยวิธีการ 2 วิธี คือ การศึกษารายละเอียดบนหน้าแผ่น (discographical method) และการถอดเสียงที่บันทึกเป็นโน้ตในระบบอักษรไทย (discological method) แล้วจึงนำข้อมูลทั้งสองวิธีการไปทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

4. การตรวจสอบข้อมูล กระทำโดยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) จากผู้เชี่ยวชาญ ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิเคราะห์แผ่นเสียง ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิเคราะห์เพลงไทย และผู้เชี่ยวชาญด้านการบรรเลงจะเข้ เพื่อนำไปเปรียบเทียบและจัดระบบข้อมูลสำหรับนำไปวิเคราะห์ข้อมูลเป็นลำดับต่อไป

5. การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร (documentary research) ศึกษาเสียงในแผ่นเสียง นำเสนอการวิเคราะห์ในเชิงพรรณนาตามกรอบของวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

⁹ Pichit Chaiseri, *Musical Analysis* (Bangkok: Chulalongkorn University Press, 2016), 41-62. (in Thai)

¹⁰ Manop Wisuttipat, *Theory of Thai Music Analysis* (Bangkok: Santisiri Kanphim, 2013), 36-42. (in Thai)

ผลการวิจัย

1. ประวัติการบันทึกแผ่นเสียงเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนในแผ่นเสียงโบราณ

การนำเสนอข้อมูลในส่วนนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอแผ่นเสียงแต่ละรายการตามลำดับของช่วงเวลาที่ได้บันทึกเสียง คือ แผ่นเสียงตราโอเดียน แผ่นเสียงตราโคลัมเบีย แผ่นเสียงตรากระต่าย แผ่นเสียงตราสังข์ทอง และแผ่นเสียงตราสุนทราภรณ์

1.1 แผ่นเสียงตราโอเดียน หมายเลข 101555

แผ่นเสียงตราโอเดียน หมายเลข 101555 หน้าแผ่นสีแดง เป็นผลงานการเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนของครูเจริญ บุณาค (ไม่ทราบปีเกิด - พ.ศ. 2453) ครูจะเข้ที่มีชื่อเสียงในสมัยรัชกาลที่ 5 นับได้ว่าเป็นนักจะเข้คนแรกของไทยที่ได้บันทึกเดี่ยวจะเข้ลงแผ่นเสียง เดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนแผ่นนี้สันนิษฐานว่าจะบันทึกเสียงระหว่างปี พ.ศ. 2451-2453 หน้าแผ่นระบุว่า “มโหรี ลาวแพน แม่เจริญ จรเข้ นายเจริญ” (สะกดตามหน้าแผ่น) นอกจากนี้ยังมีแผ่นเสียงเดี่ยวเครื่องดนตรีอื่นที่บันทึกเสียงในคราวเดียวกันอีก คือ แผ่นเสียงหมายเลข 101553-101554 ระบุที่หน้าแผ่นว่า “มโหรี จินที่ 1 แม่เจริญ จรเข้เดี่ยว นายเจริญ” (สะกดตามหน้าแผ่น) สันนิษฐานว่าได้บันทึกเสียงในคราวเดียวกันกับการบันทึกเสียงเดี่ยวเครื่องดนตรีของนักดนตรีคนอื่น เช่น เดี่ยวระนาดเอกเพลงการเวกของขุนเสนาะ หมายเลข 101322-323 และเดี่ยวปีเพลงฉุยฉายของขุนเสนาะ หมายเลข 101324-6 ซึ่งทั้งหมดได้บันทึกในปี พ.ศ. 2451 ที่วังบ้านหม้อของเจ้าพระยาเทเวศร์ฯ เจ้ากรมมหรสปหลวงในรัชกาลที่ 5

1.2 แผ่นเสียงตราโคลัมเบีย หมายเลข 51027-1 และ 51027-2

เดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนในแผ่นเสียงตราโคลัมเบียหน้าแผ่นสีเขียว มีสองแผ่นต่อเนื่อง คือ หมายเลข 51027-1 และ 51027-2 บรรเลงจะเข้โดยคุณหญิงไพฑูริย์ กิตติวรรณ (พ.ศ. 2454-2538) หน้าแผ่นระบุชื่อ ทูล พาทยโกศล (คุณหญิงไพฑูริย์ กิตติวรรณ) บุตรีของจางวางทั่ว พาทยโกศล ขับร้องโดยหม่อมเจริญ แผ่นเสียงชุดนี้บันทึกเสียงในคราวเดียวกับเพลงเดี่ยวสารถิ หมายเลข 51027-3 และเพลงเดี่ยวจินฉิมใหญ่ หมายเลข 51027-4 ที่บรรเลงโดยคุณหญิงไพฑูริย์ กิตติวรรณ และขับร้องโดยหม่อมเจริญ เช่นเดียวกัน สำหรับเพลงเดี่ยวจะเข้อีก 2 เพลงที่ไม่มีร่อง คือ เพลงสมิงทองเทศ หมายเลข 51040-3 และ บูลง หมายเลข 51040-4 บันทึกเสียงที่วังบางขุนพรหมในปี พ.ศ. 2472 ซึ่งนับว่าเป็นการบันทึกเสียงดนตรีไทยที่วังบางขุนพรหมเป็นครั้งที่ 2 เป็นเวลาห่างกันถึง 4 ปี นับจากมีการบันทึกเสียงดนตรีไทยที่วังบางขุนพรหมเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2469 ในภายหลังบริษัท ต. เง็กชวน ได้นำไฟล์เสียงเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพน ในแผ่นเสียงตราโคลัมเบีย หมายเลข 51027-1 และ 51027-2 บรรเลงจะเข้โดยคุณหญิงไพฑูริย์ กิตติวรรณ ขับร้องโดยหม่อมเจริญ นี้ มาผลิตซ้ำโดยใช้เครื่องหมายตรากระต่าย หมายเลข K.3013-1

Figure 1 The Gramophone Records
Columbia Brand 51027-1

Source: by author

Figure 2 The Gramophone Records
Rabbit Brand K.3013-1

Source: by author

1.3 แผ่นเสียงตรากระต่าย หมายเลข TC219 และ TC210-2

เดี่ยวยจะเข้เพลงลาวแพนในแผ่นเสียงตรากระต่าย หมายเลข TC219/MSK5122 และ TC210-2/MSK5120 หน้าแผ่นสีเหลือง สองหน้าต่อเนื่อกัน เป็นผลงานการบรรเลงของครูประคอง ประไพรัตน์ (ไม่ทราบปีที่เกิดและปีที่ถึงแก่กรรม) แต่หน้าแผ่นระบุชื่อ ประคอง กัณหะกาญจนะ เป็นนักจะเข้ที่เคยมีผลงานบันทึกเสียงกับแผ่นเสียงตรากระต่ายของห้าง ด. แจ็กชวน หลายเพลง เช่น จีนขิมใหญ่ จีนขิมเล็ก กราวโน และลาวแพน แผ่นเสียงเดี่ยวยลาวแพนนี้ได้บันทึกเสียงในปี พ.ศ. 2473 ในสมัยรัชกาลที่ 7 ซึ่งเป็นช่วงเวลาใกล้เคียงกับที่คุณหญิงไพฑูริย์ กิตติวรรณ ได้บันทึกเสียงเดี่ยวยจะเข้เพลงลาวแพนในแผ่นเสียงโคลัมเบีย เมื่อปี พ.ศ. 2472

Figure 3 The Gramophone Records
Rabbit Brand TC219

Source: by author

Figure 4 The Gramophone Records
Rabbit Brand TC210-2

Source: by author

1.4 แผ่นเสียงตราสังข์ทอง หมายเลข STC1027 และ STC1028

แผ่นเสียงตราสังข์ทอง หมายเลข STC1027 และ STC1028 หน้าแผ่นสีเหลือง จำนวนสองแผ่น เป็นผลงานการบรรเลงเดี่ยวยจะเข้เพลงลาวแพนโดยครูละเมียด จิตตเสวี บันทึกเสียงในปี พ.ศ. 2500 ระบุที่หน้าแผ่นเสียงว่า “เพลงลาวแพนใหญ่ หน้า 1” และ “เพลงลาวแพนใหญ่ หน้า 2” ระบุชื่อนักดนตรีคือ “นางสินบรรเลงการ (ละเมียดจิตตเสวี)” (สะกดตามหน้าแผ่น) คำสะกดที่ถูกตัดคือ คือ นางสินบรรเลงการ

(ละเมียด จิตตเสวี) (พ.ศ. 2447-2516) ในกรณีนี้ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พนพิศ อมาตยกุล¹¹ ได้อธิบายในรายการพบครูดนตรีไทย ถึงชื่อนักดนตรีที่หน้าแผ่นเสียงกับชื่อจริงของบุคคลไม่ตรงกัน เหตุเพราะคำว่า “นางสินบรรเลงการ (ละเมียดจิตตเสวี)” ที่ระบุที่หน้าแผ่นนั้น เป็นนามสมมุติของครูละเมียด จิตตเสวี ที่ท่านใช้เมื่อบันทึกแผ่นเสียง

1.5 แผ่นเสียงตราสุนทรภรณ์ หมายเลข SSP001 และ SSP004

เดี๋ยวจะเข้เพลงลาวแพนในแผ่นเสียงตราสุนทรภรณ์ หมายเลข SSP001 และ SSP004 หน้าแผ่นสีเหลือง เป็นผลงานการบรรเลงของครูระดี วิเศษสุรการ (พ.ศ. 2466-2531) ที่หน้าแผ่นระบุว่าเป็น “วงดนตรีไทยโฆษณาบันเทิง” สำหรับแผ่นเสียงหมายเลข SSP001 มีการระบุข้อความบนสลากที่หน้าแผ่นเพิ่มเติมต่อท้ายคำว่า “ลาวแพน” เป็นคำว่า “ทางหวาน” ซึ่งมีนัยหมายถึง ทำนองซุ่มลาวแพน อัตราจังหวะสองชั้น แต่สำหรับแผ่นหมายเลข SSP004 นั้น ระบุคำว่า “เดี่ยวจะเข้” (สะกดตามหน้าแผ่น) ซึ่งมีนัยหมายถึง ทำนองซุ่มลาวแพน อัตราจังหวะชั้นเดียว จากการศึกษาพบว่าแผ่นเสียงนี้ได้บันทึกในปี พ.ศ. 2501 นอกจากแผ่นเสียงเพลงเดี่ยวลาวแพนแล้ว ยังพบว่าครูระดีได้บันทึกเพลงเดี่ยวจะเข้เพลงบ่วงไว้ด้วยเช่นกัน คือ แผ่นเสียงหมายเลข SSP9

Figure 5 The Gramophone Records Sutaraporn Brand SSP001

Source: by author

Figure 6 The Gramophone Records Sutaraporn Brand SSP004

Source: by author

2. โครงสร้างองค์ประกอบและกลวิธีการบรรเลงเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนจากแผ่นเสียงโบราณ

2.1 เดี่ยวลาวแพน ครูเจริญ บุญนาค แผ่นเสียงตราไอเดียน หมายเลข 101555

จากแผ่นเสียงตราไอเดียน หมายเลข 101555 บันทึกเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพน บรรเลงโดยนายเจริญ บุญนาค ขับร้องโดยแม่เจริญ เป็นบทร้องจากเรื่องพระลอ ส่วนของเจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ (บทที่ใช้ร้องเพลงลาวเล่นน้ำในตำบลลาวเจริญศรี) เมื่อจบการขับร้อง บรรเลงรับร้องด้วยเพลงลาวแพน มีโครงสร้าง 2 ส่วน คือ เพลงลาวแพนใหญ่ ประกอบด้วย 38 วรรค และซุ่มลาวแพน บรรเลงเดี่ยวประกอบด้วย 17 วรรค

กลวิธีการบรรเลง พบกลวิธีการบรรเลงพิเศษในเพลงลาวแพนใหญ่ จำนวน 9 กลวิธี ได้แก่ รูดรั้ว กระทบสองสาย กระทบสามสาย สะบัดเสียงเดี่ยว สะบัดสองเสียง สะบัดสามเสียง ขยี้ ตบสาย

¹¹ Poonpit Amatyakul, “Listen to The program meets Thai music teachers,” a playlist curated by Sirindhorn Episode 9 Mrs. Sanit Bunlengkan (Kru Lamiad Chittasevi) Solo on Lao Pan, Audio, 13:49, https://sirindhormusiclibrary.li.mahidol.ac.th/music_teacher/sanitbanlengkan/.

และโปรย ทำนอง**ขุ่มลาวแพน** พบกลวิธีการบรรเลงพิเศษ 4 กลวิธี คือ กระทบสามสาย สะบัดเสียงเดียว สะบัดสามเสียง และตบสาย

Figure 7 QR Code for Ja-khe Solo on Lao Pan by Khru Charoen Boonark

Source: by author

2.2 เดี่ยวลาวแพน คุณหญิงไพฑูรย์ กิตติวรรณ แผ่นเสียงตราโคลัมเบีย หมายเลข 51027-1 และ 51027-2

จากแผ่นเสียงตราโคลัมเบีย หมายเลข 51027-1 และ 51027-2 สลากสีเหลือง บันทึกเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพน บรรเลงโดยนางสาวซูล พาทยโกศล (คุณหญิงไพฑูรย์ กิตติวรรณ) มีโครงสร้าง 2 ส่วน คือ เพลง**ต้นลาวแพน** ประกอบด้วย 26 วรรค เพลง**ลาวแพนใหญ่** ประกอบด้วย 57 วรรค

กลวิธีการบรรเลง เพลง**ต้นลาวแพน** พบกลวิธีการบรรเลงพิเศษ 9 กลวิธี ได้แก่ รูดรัว กระทบสองสาย กระทบสามสาย สะบัดเสียงเดียว สะบัดสองเสียง สะบัดสามเสียง ขยี้ ปรีบ โปรย เพลง**ลาวแพนใหญ่** พบกลวิธีการบรรเลงพิเศษ 8 กลวิธี คือ กระทบสองสาย กระทบสามสาย สะบัดเสียงเดียว สะบัดสองเสียง สะบัดสามเสียง ขยี้ ตบสาย และโปรย

Figure 8 QR Code for Ja-khe Solo on Lao Pan by Khun Ying Phaithun Kittivan

Source: by author

2.3 เดี่ยวลาวแพน ครูประคอง ประไพรัตน์ แผ่นเสียงตรากระต่าย หมายเลข TC219 และ TC210-2

จากแผ่นเสียงตรากระต่าย หมายเลข TC219 และ TC210-2 สลากสีเหลือง บันทึกเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพน บรรเลงโดยประคอง ประไพรัตน์ มีโครงสร้าง 6 ส่วน คือ เพลง**ต้นลาวแพน** ประกอบด้วย 40 วรรค เพลง**ลาวแพนใหญ่** ประกอบด้วย 74 วรรค เพลง**ลาวแพนน้อย** ประกอบด้วย 46 วรรค เพลง**ลาวลุดค้าย** ประกอบด้วย 12 วรรค เพลง**ลาวสมเด็จ** ประกอบด้วย 12 วรรค และ**ขุ่มลาวแพน** ประกอบด้วย 72 วรรค

กลวิธีการบรรเลง เพลง**ต้นลาวแพน** พบกลวิธีการบรรเลงพิเศษ 9 กลวิธี คือ รูดรัว กระทบสองสาย กระทบสามสาย สะบัดเสียงเดียว สะบัดสองเสียง สะบัดสามเสียง ขยี้ ปรีบ และโปรย เพลง**ลาวแพนใหญ่** พบกลวิธีการบรรเลงพิเศษ 6 กลวิธี คือ กระทบสองสาย กระทบสามสาย สะบัดเสียงเดียว สะบัดสามเสียง ตบสาย และโปรย เพลง**ลาวแพนน้อย** พบกลวิธีการบรรเลงพิเศษ 9 กลวิธี คือ รูดรัว กระทบ

สองสาย กระทับสามสาย สะบัดเสียงเดียว สะบัดสองเสียง สะบัดสามเสียง ตบสาย ปรีบ และโปรย เพลง **ลาวลดค่าย** พบกลวิธีการบรรเลงพิเศษ 4 กลวิธี คือ กระทับสามสาย สะบัดเสียงเดียว สะบัดสามเสียง และ ตบสาย เพลง**ลาวสมเด็จ** พบกลวิธีการบรรเลงพิเศษ 6 กลวิธี คือ กระทับสองสาย กระทับสามสาย สะบัดเสียงเดียว สะบัดสามเสียง ตบสาย และโปรย ทำนอง**ซุ่มลาวแพน** พบกลวิธีการบรรเลงพิเศษ 5 กลวิธี คือ กระทับสองสาย กระทับสามสาย สะบัดเสียงเดียว สะบัดสามเสียง และโปรย

Figure 9 QR Code for Ja-khe Solo on Lao Pan by Khru Prakhong Prapairat

Source: by author

2.4 เดี่ยวลาวแพน สนิทบรรเลงการ (ละเมียด จิตตเสวี) แผ่นเสียงตราสังข์ทอง หมายเลข STC1027 และ STC1028

จากแผ่นเสียงตราสังข์ทอง หมายเลข STC1027 และ STC1028 สลากสีเหลือง บันทึกเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพน บรรเลงโดยนางสนิทบรรเลงการ (ละเมียด จิตตเสวี) มีโครงสร้าง 5 ส่วน คือ เพลง **ลาวแพนใหญ่** ประกอบด้วย 61 วรรค เพลง**ลาวแพนน้อย** ประกอบด้วย 23 วรรค เพลง**ลาวสมเด็จ** ประกอบด้วย 22 วรรค เพลง**ลาวลดค่าย** ประกอบด้วย 19 วรรค และ**ซุ่มลาวแพน** ประกอบด้วย 71 วรรค

กลวิธีการบรรเลง เพลง**ลาวแพนใหญ่** พบกลวิธีการบรรเลงพิเศษ 8 กลวิธี คือ รูดรั้ว กระทับสองสาย กระทับสามสาย สะบัดเสียงเดียว สะบัดสองเสียง สะบัดสามเสียง ตบสาย และโปรย เพลง **ลาวแพนน้อย** พบกลวิธีการบรรเลงพิเศษ 9 กลวิธี คือ รูดรั้ว กระทับสองสาย กระทับสามสาย สะบัดเสียงเดียว สะบัดสองเสียง สะบัดสามเสียง ตบสาย ปรีบ และโปรย เพลง**ลาวสมเด็จ** พบกลวิธีการบรรเลงพิเศษ 9 กลวิธี คือ รูดรั้ว กระทับสองสาย กระทับสามสาย สะบัดเสียงเดียว สะบัดสองเสียง สะบัดสามเสียง ขยี้ ปรีบ และโปรย เพลง**ลาวลดค่าย** พบกลวิธีการบรรเลงพิเศษ 1 กลวิธี คือ สะบัดเสียงเดียว ทำนอง**ซุ่มลาวแพน** พบกลวิธีการบรรเลงพิเศษ 9 กลวิธี คือ รูดรั้ว กระทับสองสาย กระทับสามสาย สะบัดเสียงเดียว สะบัดสองเสียง สะบัดสามเสียง ขยี้ ตบสาย และโปรย

Figure 10 QR Code for Ja-khe Solo on Lao Pan by Khru Lamiad Chittasevi

Source: by author

2.5 เดี่ยวลาวแพน ครูระตี วิเศษสุรการ แผ่นเสียงตราสุนทรภรณ์ หมายเลข SSP001 และ SSP004

จากแผ่นเสียงตราสุนทรภรณ์ หมายเลข SSP001 และ SSP004 สลากสีเหลือง บันทึกเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพน บรรเลงโดยระตี วิเศษสุรการ มีโครงสร้าง 3 ส่วน คือ เพลงต้นลาวแพน ประกอบด้วย 36 วรรค เพลงลาวแพนใหญ่ ประกอบด้วย 25 วรรค และซุ่มลาวแพน ประกอบด้วย 77 วรรค

กลวิธีการบรรเลง เพลงต้นลาวแพน พบกลวิธีการบรรเลงพิเศษ 9 กลวิธี คือ รูดรัว กระทบสองสาย กระทบสามสาย สะบัดเสียงเดี่ยว สะบัดสองเสียง สะบัดสามเสียง ขยี้ ตบสาย และไปรย เพลงลาวแพนใหญ่ พบกลวิธีการบรรเลงพิเศษ 8 กลวิธี คือ กระทบสองสาย กระทบสามสาย สะบัดเสียงเดี่ยว สะบัดสองเสียง สะบัดสามเสียง ตบสาย ขยี้ และปรีบ ทำนองซุ่มลาวแพน พบกลวิธีการบรรเลงพิเศษ 7 กลวิธี คือ กระทบสองสาย กระทบสามสาย สะบัดเสียงเดี่ยว สะบัดสองเสียง สะบัดสามเสียง ตบสาย และไปรย

Figure 11 QR Code for Ja-khe Solo on Lao Pan by Khru Rati Wisetsurakarn

Source: by author

Figure 12 QR Code for Ja-khe Solo on Lao Pan by Khru Rati Wisetsurakarn

Source: by author

โครงสร้างในการเรียบเรียงเพลงมีความแตกต่างและหลากหลาย มีทั้งโครงสร้างที่มีการบรรจุมเพลงเพียง 2 เพลง จนถึงโครงสร้างที่มีการบรรจุมากถึง 6 เพลง ตัวอย่างเช่น เดี่ยวลาวแพนที่บรรเลงโดยครูเจริญ บุนนาค และคุณหญิงไพฑูรย์ กิตติวรรณ ประกอบด้วย 2 เพลง พบว่าโครงสร้างของเพลงที่บรรเลงโดยครูเจริญ บุนนาค ประกอบด้วย เพลงลาวแพนใหญ่ และทำนองซุ่มลาวแพน ในส่วนของคุณหญิงไพฑูรย์ กิตติวรรณ ประกอบด้วย เพลงต้นลาวแพน และเพลงลาวแพนใหญ่ ส่วนครูประคอง ประไพรัตน์ พบโครงสร้างในการเรียบเรียงเพลงจำนวน 6 เพลง ประกอบด้วย เพลงต้นลาวแพน เพลงลาวแพนใหญ่ เพลงลาวแพนน้อย เพลงลาวลดค้าย เพลงลาวสมเด็จ และทำนองซุ่มลาวแพน ส่วนครูละเมียด จิตตเสวี ได้บรรเลงไว้จำนวน 5 เพลง ประกอบด้วย เพลงลาวแพนใหญ่ เพลงลาวแพนน้อย เพลงลาวสมเด็จ เพลงลาวลดค้าย และทำนองซุ่มลาวแพน และครูระตี วิเศษสุรการ ได้บรรเลงไว้จำนวน 3 เพลง ประกอบด้วย เพลงต้นลาวแพน เพลงลาวแพนใหญ่ และทำนองซุ่มลาวแพน แสดงให้เห็นว่าเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนมีโครงสร้างที่มีอิสระ แต่โดยโครงสร้างหลักพบว่ามีองค์ประกอบหลัก 2 ส่วน คือ เพลงลาวแพนใหญ่ และทำนองซุ่มลาวแพน ซึ่งพบในเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนของครูแทบทุกท่าน โดยบรรเลงเพลงต้นลาวแพนเป็นเพลงแรก และบรรเลงต่อท้ายเพลงลาวแพนใหญ่ด้วยเพลงสำเนียงลาวอื่น เช่น เพลงลาวแพนน้อย ลาวลดค้าย และลาวสมเด็จ

กลวิธีการบรรเลงที่พบในเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนจากแผ่นเสียงโบราณ มีทั้งหมด 10 กลวิธี คือ รูดรัว กระทบสองสาย กระทบสามสาย สะบัดเสียงเดี่ยว สะบัดสองเสียง สะบัดสามเสียง ตบสาย ขยี้ ปรีบ และไปรย นักดนตรีแต่ละคนใช้กลวิธีการบรรเลงการตีจะเข้ที่หลากหลาย เช่น ครูเจริญ บุนนาค ใช้ทั้งหมด 9 กลวิธี คือ รูดรัว กระทบสองสาย กระทบสามสาย สะบัดเสียงเดี่ยว สะบัดสองเสียง สะบัดสามเสียง ตบสาย

ขี้ และโปย คุณหญิงไพฑูรย์ กิตติวรรณ ครูประคอง ประไพรัตน์ ครูละเมียด จิตตเสวี และครูระดี วิเศษสุรการ ใช้ 10 กลวิธี คือ รูดรัว กระทบสองสาย กระทบสามสาย สะบัดเสียงเดียว สะบัดสองเสียง สะบัดสามเสียง ตบสาย ขี้ ปริบ และโปย ความแตกต่างและความหลากหลายในเรื่องของกลวิธีนี้ขึ้นอยู่กับโครงสร้างการบรรเลงเพลงลาวแพนเป็นสำคัญ โดยมีความสัมพันธ์กับจำนวนและทำนองของบทเพลงสำเนียงลาวที่นำมาบรรเลงต่อท้ายเพลงลาวแพนใหญ่ ซึ่งแต่ละเพลงสามารถใช้กลวิธีได้หลากหลายขึ้นอยู่กับกาเลือกใช้ของครูแต่ละท่าน แต่ข้อสังเกตที่น่าสนใจประการหนึ่ง คือ ครูระดี วิเศษสุรการ ใช้กลวิธีการบรรเลงพิเศษมากกว่าบุคคลอื่น โดยเฉพาะกลวิธีการขี้ที่ใช้ในหลายช่วง

ตัวอย่างต่อไปนี้ เป็นการแสดงตัวอย่างการตีจะเข้ที่ครูจะเข้ทั้ง 5 ท่านใช้ตีในเพลงลาวแพน ซึ่งเป็นวิธีการที่ถูกนำมาใช้มากที่สุดในการบรรเลง คือ กลวิธีการตีกระทบสองสายและสามสาย แต่ตัวอย่างได้นำเสนอเพียงการตีกระทบสองสายเพียงเท่านั้น โดยยกตัวอย่างทำนองขึ้นต้นประโยคแรกของเพลงลาวแพนใหญ่ ในตัวอย่างได้แบ่งโครงสร้างทำนองเพลงออกเป็นวรรคที่ 1 และวรรคที่ 2 ดังตัวอย่างที่ 1-5

วรรคที่ 1				วรรคที่ 2			
----	----	----	-- <u>ขี้</u>	-- <u>ซซซซ</u>	- พ - <u>ขี้</u>	-- <u>ทดีมี</u>	- ท - <u>มีดี</u>
			ขี้		ขี้		

Example 1 Deed Kratob Song Sai Khru Charoen Boonnark

Source: by author

วรรคที่ 1				วรรคที่ 2			
----	----	----	-- <u>ซ</u>	-- <u>พทซ</u>	- พ - <u>ซ</u>	- <u>ทดีมี</u>	- <u>ซทพี</u>
			ซ				

Example 2 Deed Kratob Song Sai Khun Ying Phaithun Kittawan

Source: by author

วรรคที่ 1				วรรคที่ 2			
---	---	--มฟช	-ช - ช	--ฟทช	- ฟ - ช	-ทตมิ	- ท - ฟี
			ช		ช		

Example 3 Deed Kratob Song Sai Khru Prakhong Prapairot

Source: by author

วรรคที่ 1				วรรคที่ 2			
---	--ช	--ฟทช	-ช - ช	---	--ช	--ทตมิ	-ท-ดี
	ช		ช		ช		

Example 4 Deed Kratob Song Sai Khru Lamiad Chittasevi

Source: by author

วรรคที่ 1				วรรคที่ 2			
---	---	--มฟช	-ช - ช	---	ทช - ช	-- ทตมิ	- ท - รัต
			ช		ช		

Example 5 Deed Kratob Song Sai Khru Rati Wisetsurakarn

Source: by author

อภิปรายผลการวิจัย

เพลงลาวแพน เป็นเพลงสำเนียงลาวที่นับว่าเป็นบทเพลงที่ได้รับความนิยมนำมาบรรเลงเป็นเพลงเดี่ยวเพื่ออวดฝีมือสำหรับเครื่องดนตรีไทย แต่เดิมพบในการเดี่ยวปี่ใน จะเข้ และซอสามสาย ต่อมาจึงได้ขยายไปสู่เครื่องดนตรีชนิดอื่นจนครบวง พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์ กล่าวว่า คำว่า “ลาวแพน” เป็นคำที่เพี้ยนมาจากคำว่า “ลาวแคน” การละเล่นอย่างหนึ่งของชาวลาวในมณฑลอีสานและได้แพร่เข้าสู่เมืองหลวงของสยามตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 3 หลังจากเกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์เมื่อปี พ.ศ. 2371 และได้กวาดต้อนไพร่พลชาวลาวมาเป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์นี้จึงทำให้เพลงลาวแพนยิ่งทวีความสำคัญในเชิงภาพสะท้อนของการผสมผสานทางวัฒนธรรมดนตรีของผู้คนที่อาศัยอยู่ร่วมกัน (ระหว่างชาวสยามกับชาวลาว) ถึงแม้จะมีพระบรมราชโองการห้ามบรรเลงลาวแคนจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4¹² ห้ามบรรเลงลาวแคน แต่เพลงลาวแคนก็ได้ถูกแปลงรูปให้เข้ามาอยู่ในรูปแบบของเพลงไทย โดยครูดนตรีไทยผู้มีใจรักในดนตรี

ลักษณะที่โดดเด่นของเพลงลาวแพน คือ รูปแบบของการซ้ำทำนองที่ยืดหยุ่นและอิสระ สามารถประดิษฐ์ทำนองด้วยกลวิธีการติดที่หลากหลายภายใต้โครงสร้างของวรรคเพลงและประโยคเพลงเดียวกัน นอกจากนี้การมีอิสระในเรื่องโครงสร้างของเพลง โดยสามารถนำบทเพลงประเภทเพลงเกร็ดสำเนียงลาวหลายเพลงมาบรรเลงต่อกันเป็นชุด ก็ยิ่งทำให้เกิดความหลากหลายทางความคิดในการร้อยเรียงเพลงมากขึ้น ความยืดหยุ่นของโครงสร้างเพลงลาวแพน สามารถพิจารณาได้จากเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพน ทางของครูละเมียด จิตตเสวี จากแผ่นเสียงพบว่า ประกอบด้วย 5 เพลง คือ ลาวแพนใหญ่ ลาวแพนน้อย ลาวสมเด็จ ลาวลอดค่าย และออกซุ้มลาวแพน ซึ่งแตกต่างจากผลการศึกษาของชนะชัย กอผจญ¹³ ที่ศึกษาเรื่องการศึกษาลาวแพนทางครูละเมียด จิตตเสวี พบว่าประกอบด้วยเพลงจำนวน 7 เพลง คือ ต้นเพลงลาวแพนใหญ่ ลาวแพนใหญ่ ลาวแพนน้อย ลาวสมเด็จ ลาวลอดค่าย ซับไม้ และจบด้วยซุ้มลาวแพน โดยมีเพลงที่เพิ่มขึ้นสองเพลง คือ ต้นลาวแพนใหญ่และซับไม้ ในกรณีเดียวกัน การร้อยเรียงเพลงสำเนียงลาวในเดี่ยวลาวแพนของสำนักดนตรีครูสำราญ เกิดผล (ศิลปินแห่งชาติ) นั้น มีบทเพลงที่แตกต่างจากทางอื่นคือเพลงลาวตากผ้า¹⁴

การศึกษาโครงสร้างเพลงเดี่ยวลาวแพนในครั้งนี้ ชี้ให้เห็นว่าโครงสร้างเพลงเดี่ยวลาวแพนมีหลากหลายรูปแบบ การผูกร้อยบทเพลงสำเนียงลาวสองชั้น สามารถกระทำได้ตามความเหมาะสม โดยจำเป็นจะต้องยึดแนวทางและหลักการของครูโบราณไว้เป็นสำคัญ

สำหรับในด้านการพิจารณาชื่อเรียกกลวิธีการติดจะเข้ ผู้วิจัยได้ยึดแนวทางการสะกดคำตามเกณฑ์มาตรฐานดนตรีไทย¹⁵ ที่ระบุกลวิธีการติดจะเข้ไว้ 10 รูปแบบ คือ ติดไม้ออกไม้เข้า เสียงทึงนอย เก็บ รัว รูดควบเสียง สะบัดเสียง ตบสาย ขยี้ และปริบ แต่เมื่อพิจารณาถึงกลวิธีพิเศษสำหรับบรรเลงเพลงเดี่ยวแล้วนั้น ผู้วิจัยได้พิจารณาตัดการติดที่เป็นทักษะพื้นฐานออกไปจำนวน 4 กลวิธี คือ “ติดไม้ออกไม้เข้า เสียงทึงนอย

¹² Pongsilp Arunrat, *Melodious Sound of Saw Sam Sai* (Bangkok: Upbeat Creation, 2016), 103-108. (in Thai)

¹³ Chanachai Kawphachone, “An Analytical Study of Solo Cha-khe on Lao-Pan Song” (Master’s Thesis, Srinakharinwirot University, 2004), 22-90. (in Thai)

¹⁴ Kumkom Pornprasit, “Ja-khe solo on Lao Pan Song,” interview by Nalinnipa Deethum. May 2, 2022.

¹⁵ Office of the Higher Education Commission, *Standard Criteria of Thai Music* (Bangkok: Office of the ministry of university, 2001), 319-337. (in Thai)

เก็บ และรัว” แต่เริ่มพิจารณาทฤษฎีพิเศษตั้งแต่การรูด (รูดรัว) การควบเสียง (กระทบสองสาย กระทบสามสาย) การสะบัดเสียง (สะบัดเสียงเดียว สะบัดสองเสียง สะบัดสามเสียง) การติดตบสาย การติดขี้ และการติดปรับ โดยเลือกใช้คำว่า “ติดโปรย” เพิ่มเข้ามา ตามการศึกษาของชนะชัย กอผจญ¹⁶ เนื่องจากเป็นวิธีการติดที่ใช้สร้างเสียงพิเศษของจะเข้ที่มีได้ใช้ในการบรรเลงรวมวงทั่วไป แต่ใช้ติดในเพลงเดี่ยวเป็นส่วนมาก ขำคมพรประสิทธิ์¹⁷ พบเอกลักษณ์ที่สำคัญ 4 ประการในผลงานเดี่ยวจะเข้ของครูละเมียด คือ 1) มีลักษณะการติดทิงนอยเป็นสำคัญ เพื่อควบคุมวงให้อยู่ในทิศทางเดียวกัน ลักษณะอยู่ในต้นประโยคและท้ายของประโยค เน้นด้วยการรูดเสียงไปหาลูกตก แสดงความชัดเจนของทำนองเพลงในสัดส่วนที่พอเหมาะ 2) เสียงจะเข้ของครูละเมียด กระจ่าง ชัดเจนทุกเสียงและทุกทฤษฎีพิเศษ สอดคล้องกับเอกลักษณ์ที่พบในเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนของครูละเมียด จิตตเสวี ในแผ่นเสียงโบราณ

การบันทึกเสียงเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนในแผ่นเสียงโบราณ เชื่อมโยงกับที่ศาสตราจารย์ ดร.ขำคมพรประสิทธิ์¹⁸ ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า ในปัจจุบันทางเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนที่เป็นที่นิยมและยังคงสืบทอด คือ เดี่ยวลาวแพนทางของครูละเมียด จิตตเสวี มีการเรียบเรียงเพื่อให้สอดคล้องกับทำร่า เป็นทางที่ถ่ายทอดในกรมศิลปากร ซึ่งมีทั้งเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนสำหรับเดี่ยวเครื่องดนตรีและเดี่ยวลาวแพนสำหรับบรรเลงประกอบการฟ้อนรำ ทางที่ 2 ที่ได้รับความนิยมและยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน คือ ทางของครูระติวิเศษสุรการ สำหรับทางที่ 3 คือ ทางของคุณหญิงไพฑูริย์ กิตติวรรณ ภาพรวมพบว่าโครงสร้างของการร้อยเรียงเพลงลาวแพนแต่ละทางยังคงมีความแตกต่างกันรวมถึงรายละเอียดของโครงสร้างทำนองในเนื้อหาภายในบทเพลง การเปรียบเทียบโครงสร้างของเพลงในเดี่ยวลาวแพนระหว่างบทเพลงที่บันทึกในแผ่นเสียงกับการบรรเลงทั่วไปจำเป็นต้องคำนึงถึงข้อจำกัดอื่นประกอบ เช่น ความยาวในการเล่นแผ่นเสียงที่สามารถเล่นได้ 3 นาทีต่อแผ่น อาจเป็นข้อจำกัดที่ทำให้มีการตัดทอนโครงสร้างทำนองเพลงออกไป เพื่อให้เหมาะสมกับเวลาในการบันทึกเสียง อย่างไรก็ตามผลงานเพลงเดี่ยวลาวแพนในแผ่นเสียงที่ศึกษาได้ชี้ให้เห็นถึงความหลากหลายทางความคิดในการร้อยเรียงบทเพลงและความแตกต่างในด้านการใช้ทฤษฎีพิเศษที่เกี่ยวข้องกับทักษะเฉพาะของบุคคล

แนวทางในการสร้างสรรค์เพลงลาวแพนอาจกระทำได้ใน 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) รักษารูปแบบเดิมของครูโบราณ ทั้งในเรื่องทฤษฎีการติดและการร้อยเรียงเพลงสำเนียงลาวเข้าไว้เป็นชุด ซึ่งสามารถนำเพลงสำเนียงลาวเพลงอื่นมาผูกร้อยเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างสรรค์ให้เห็นถึงความหลากหลายของบทเพลง 2) อาจใช้แนวคิดดนตรีร่วมสมัยมาปรับใช้กับเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพน เช่น การพลิกเพลงทำนองรากเดิมของลาวแพนให้มีกระสวนจังหวะและสำนวนทำนองที่มีกลิ่นอายของเพลงสมัยใหม่ หรือสร้างสรรค์เดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนในลักษณะบรรเลงผสมผสานกับเครื่องดนตรีตะวันตกในแนวดนตรีร่วมสมัย ซึ่งจะเป็นช่องทางให้ขยายกลุ่มผู้ฟังไปสู่คนรุ่นใหม่เพิ่มมากขึ้น โดยที่การสร้างสรรค์ใหม่นี้ยังคงต้องรักษาร่องรอยของเพลงลาวแพนไว้

การบันทึกเสียงเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพน สามารถลำดับช่วงเวลาของการบันทึกเสียง ดังนี้ คือ ครูเจริญบุณนาค เป็นผู้บันทึกเป็นคนแรก ในระหว่าง พ.ศ. 2451-2453 ลงแผ่นเสียงตราโอเดียน ต่อมาคุณหญิงไพฑูริย์

¹⁶ Chanachai Kawphachone, “An Analytical Study of Solo Cha-khe on Lao-Pan Song” (Master’s Thesis, Srinakarinwirot University, 2004), 154-155. (in Thai)

¹⁷ Kumkom Pornprasit, “Ja-khe solo on Lao Pan Song,” interview by Nalinnipa Deethum. May 2, 2022.

¹⁸ Kumkom Pornprasit, “Ja-khe solo on Lao Pan Song,” interview by Nalinnipa Deethum. May 2, 2022.

กิตติวรรณ จึงได้บันทึกลงแผ่นเสียงตราโคลัมเบีย ใน พ.ศ.2472 และอีก 1 ปีต่อมา ครูประคอง ประไพรัตน์ ได้บันทึกเสียงลงบนแผ่นเสียงตรากระต่ายในปี พ.ศ. 2473 ต่อมาหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 เป็นช่วงเวลาที่การบันทึกเสียงเพลงเดี่ยวจะเข้าขาดช่วงไป จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2500 จึงพบว่า ครูละเมียด จิตตเสวี ได้บันทึกเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนกับแผ่นเสียงตราสังข์ทอง และในปีต่อมา พ.ศ. 2501 จึงได้มีการบันทึกเสียงเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพน โดยครูระติ วิเศษสุรการ ในแผ่นเสียงตราสุนทราภรณ์ แผ่นเสียงของครูระติ วิเศษสุรการ นั้น นับว่าเป็นผลงานสุดท้ายของการบันทึกเสียงเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพน ในแผ่นเสียงโบราณ ก่อนที่จะเข้าสู่ยุคของแผ่นเสียงประเภทไวโนลและเทปคาสเซต จากการศึกษา ผู้วิจัยขอสรุปผลการศึกษาดำเนินการตอบคำถามหลักของงานวิจัยทั้ง 3 ประเด็น ดังนี้

การเปรียบเทียบโครงสร้างทำนองเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนทั้ง 5 ทาง จากการศึกษาพบว่า เดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนทั้ง 5 ทาง มีความเหมือนกันในเรื่องของโครงสร้างที่มีองค์ประกอบหลัก 2 ส่วน คือ เพลงลาวแพนใหญ่และทำนองซุ่มบรรเลงเป็นเพลงสุดท้าย ซึ่งพบในเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนของครูทุกท่าน ในด้านความแตกต่างพบว่า สามารถบรรเลงเพลงต้นลาวแพนเป็นเพลงแรกหรือจะขึ้นต้นด้วยลาวแพนใหญ่ก็ได้ และต่อด้วยบทเพลงสำเนียงลาวเพลงอื่น เช่น เพลงลาวแพนน้อย เพลงลาวลอดค้าย และเพลงลาวสมเด็จ

กลวิธีการบรรเลงของทั้ง 5 ทาง แสดงถึงเอกลักษณ์ของครูแต่ละท่านแตกต่างกันไป โดยทางเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนของครูเจริญ บุณนาค คุณหญิงไพฑูริย์ กิตติวรรณ และครูละเมียด จิตตเสวี มีกลวิธีการบรรเลงหลากหลายและครบถ้วนตามแนวทางการตีจะเข้ที่สืบมาแต่โบราณ สำหรับในด้านสำนวนเพลงทั้ง 3 ทางมีสำนวนเรียบร้อย สามารถนำไปบรรเลงประกอบการฟ้อนรำได้ ส่วนลีลาการตีจะเข้ของครูประคอง ประไพรัตน์ และครูระติ วิเศษสุรการ ใช้กลวิธีการบรรเลงและสำนวนเพลงที่โลดโผน ต้องใช้ทักษะและกำลังในการตีเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะทางของครูระติ วิเศษสุรการ มีการใช้กลวิธีการตีขยี้ที่เป็นเอกลักษณ์ชัดเจน

เอกลักษณ์ทำนองเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพน จากการศึกษาพบว่า เอกลักษณ์ของเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพน คือ ความยืดหยุ่นและอิสระในการประดิษฐ์ทำนองที่มีรูปแบบของการซ้ำทำนอง กล่าวคือ สามารถประดิษฐ์ทำนองด้วยกลวิธีการตีที่หลากหลายนานได้โครงสร้างของวรรคเพลงและประโยคเพลงเดียวกัน สำหรับเอกลักษณ์ของเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนที่เกี่ยวข้องกับกลวิธีการตีจะเข้ สามารถกล่าวได้ว่า การตีกระทบสองสายและการตีกระทบสามสาย เป็นกลวิธีที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของทำนองเพลงลาวแพน กลวิธีนี้เป็นวิธีการตีที่ช่วยให้เกิดเสียงประสานมากกว่าหนึ่งเสียง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ในเรื่องของการเลือกใช้นับได้เสียงกว่าเครื่องอื่น ๆ ด้วย สามารถอนุมานได้ว่าเป็นการตีเพื่อสร้างเสียงเลียนแบบการเป่าแคน ในลักษณะเสียงที่เรียกว่า “เสียงเสพ” คือ เสียงที่ตั้งตลอดเวลาอย่างต่อเนื่องเป็นเสียงยืนพื้นให้เสียงอื่นมาประสาน เอกลักษณ์ของเสียงเสพที่เป็นเสียงธรรมชาติของแคนที่ใช้เป่าในเพลงลาวแคน จึงถูกนำมาใช้กับกลวิธีการตีจะเข้ที่เรียกว่า “ตีกระทบ” เนื่องจากการตีกระทบของจะเข้เป็นการสร้างเสียงประสานที่มากกว่าหนึ่งเสียง ช่วยสร้างมิติของเสียงให้มีอารมณ์คล้ายการประสานเสียงของแคน การตีกระทบสายของจะเข้ในเพลงลาวแพน จึงพบได้มากในทำนองหลายตำแหน่ง ข้อสังเกตที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ก็คือการตีกระทบสาย (ทั้งสองสายและสามสาย) เป็นกลวิธีที่ศิลปินทั้ง 5 ท่านใช้ตีในเพลงลาวแพน ซึ่งนับได้ว่าเป็นเสียงที่เป็นเอกลักษณ์ของการเป่าแคนคือการเป่าเสียงประสาน

บรรณานุกรม

- Amatyakul, Poonpit. "Listen to The program meets Thai music teachers." a playlist curated by Sirindhorn Episode 9 Mrs. Sanit Bunlengkan (Kru Lamiad Chittasevi) Solo on Lao Pan. Audio, 13:49. https://sirindhornmusiclibrary.li.mahidol.ac.th/music_teacher/sanitbanlengkan/.
- Amatyakul, Poonpit. *Thai Music on Gramophone Records*. Bangkok: Hi-Fi Stereo, 1997. (in Thai)
- Arunrat, Pongsilp. *Melodious Sound of Saw Sam Sai*. Bangkok: Upbeat Creation, 2016. (in Thai)
- Chaiseri, Pichit. *Musical Analysis*. Bangkok: Chulalongkorn University Press, 2016. (in Thai)
- Kanchanapradit, Jarun. "A Study of Solo Repertoire from Gramophone Records." *Journal of Education Studies* 46, no. 4 (October-December 2018): 79-99. (in Thai)
- Kanchanapradit, Jarun. *Khlui Phiang O Solo Repertoire Phleng Song Chan*. Khon Kaen: Khon Kaen University Press, 2017. (in Thai)
- Kawphachone, Chanachai. "An Analytical Study of Solo Cha-khe on Lao-Pan Song." Master's Thesis, Srinakarinwirot University, 2004. (in Thai)
- Office of the Higher Education Commission. *Standard Criteria of Thai Music*. Bangkok: Office of the ministry of university, 2001. (in Thai)
- Pornprasit, Kumkom. "Ja-khe solo on Lao Pan Song." Interview by Nalinnipa Deethum. May 2, 2022.
- Sittipat, Banterng. "Solo Song Chaimongkol Thai Song Festival on the Occasion of the Royal Birthday HRH Princess Maha Chakri Sirindhorn." YouTube video, 1:02:37. June 19, 2011. <https://www.youtube.com/watch?v=iw9BSQ3JC9Y>.
- Tramote, Montri, and Wichain Kulatan. *Listening and Understanding to Thai Song*. Bangkok: Thai Kasem, 1980. (in Thai)
- Tramote, Montri. *Subtitle of Thai Music Science*. Bangkok: Fine Arts Department, 2002. (in Thai)
- Wisuttipat, Manop. *Theory of Thai Music Analysis*. Bangkok: Santisiri Kanphim, 2013. (in Thai)